

Аналіз торгівлі України з країнами ЄС у сфері сільськогосподарства демонструє наявність можливостей для нарощування експорту аграрної продукції, в першу чергу, зерна. В результаті дослідження виявлено позитивні ефекти від зростання виробництва російського авіабудування для економік України, Білорусі та Казахстану. Визначено сценарії розвитку коопераційних зв'язків у сфері суднобудування: інерційний, інноваційного розвитку та імпортозаміщення. Аналіз торгових відносин України та країн ЄС в галузі транспорту показав наявність тісних зв'язків у сфері автомобільного, авіа- та залізничного перевезення. Таким чином, проведене дослідження підтверджує важливість для України підтримки та подальшого розвитку торгових стосунків з країнами – членами ЄС.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Krugman P.R. International economics: theory & policy / Paul R. Krugman, Maurice Obstfeld, Marc J. Melitz. – 9th ed. – 2012. – 736 p.
2. Flam H. The young Ohlin on the theory of “interregional and international trade” / Harry Flam, M. June Flanders // Seminar Paper № 684: [Electronic resource] / <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:328550/FULLTEXT01.pdf>.
3. Sawyer W.C. International economics / W. Charles Sawyer, Richard L. Sprinkle: Prentice Hall. – 2003. – 444 p.
4. Макогон Ю.В. Нова регіональна економічна політика в Україні: проблеми і перспективи розвитку: [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.experts.in.ua/baza/doc/download/econompolitic.pdf>.
5. Convergence and divergence in Europe: Polish and Ukrainian case: monograph / scientific editors Dmitro Lukianenko, Viktor Chuzhykov, Machal Gabriel Wozniak. – Kiev: KNEU, 2013. – 687 p.
6. Budkin V. The current economic situation in the CIS region: between the crises / V. Budkin // Central Asia and Caucasus, Vol. 14/3// Sweden: SA&CC, 2013. – P. 116-127.
7. GDP growth (annual %): [Electronic resource] / http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?order=wbapi_data_value_2013%20wbapi_data_value%20wbapi_data_value-last&sort=asc.
8. Зовнішня торгівля України товарами та послугами [за 2013 рік]: Статистичний збірник. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр України», 2013. – 157 с.
9. Экономическая и технологическая кооперация в разрезе секторов ЕЭП и Украины. – ЦИИ ЕАБР, 2013. – 96 с.

УДК [502.171:620.9]:332.146

ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ

Коломицева О.В., д. е. н., проф., завідувач кафедри економічної кібернетики і маркетингу Черкаського державного технологічного університету (Україна)

Коломицева О.В. Теоретичні основи формування регіональної політики у сфері енергозбереження.

У статті виокремлені основні проблеми енергозбереження в регіоні та визначено, що головним елементом їх подолання є формування регіональної політики у сфері енергозбереження. Визначено особливості регіональної політики у сфері енергозбереження та запропоновано систему її формування з виокремленням головних суб'єктів та інструментів реалізації. Успішне здійснення започаткованих в Україні реформ можливе, завдяки узгодженості та чіткості спрямування інструментів регіональної політики, що сприятиме подоланню залежності країни від імпортованих енергоносіїв та підвищенню рівня енергоефективності в регіонах. Отримано висновок, що подальші дослідження повинні спрямовуватися на удосконалення регіональних інструментів у сфері енергозбереження, які повинні бути складені з нормативно-законодавчих, організаційних, науково-технічних, фінансово-економічних і інформаційних механізмів, та враховувати їх особливості, ступінь опрацьованості і характер впливу на регіональну економічну систему.

Ключові слова: енергозбереження, політика у сфері енергозбереження, регіони України.

Коломицева О.В. Теоретические основы формирования региональной политики в сфере энергосбережения.

В статье выделены основные проблемы энергосбережения в регионе и определено, что главным элементом их преодоления является формирование региональной политики в сфере энергосбережения. Определены особенности региональной политики в сфере энергосбережения и предложена система ее формирования с выделением главных субъектов и инструментов реализации. Успешное осуществление начатых в Украине реформ возможно благодаря согласованности и четкости инструментов региональной политики, что будет способствовать преодолению зависимости страны от импортируемых энергоносителей и повышению уровня энергоэффективности в регионах. Сделано вывод, что дальнейшие исследования должны направляться на совершенствование региональных инструментов в сфере энергосбережения, которые должны быть составлены с нормативно-законодательных, организационных, научно-технических, финансово-экономических и информационных механизмов, и учитывать их особенности, степень проработанности и характер воздействия на региональную экономическую систему.

Ключевые слова: энергосбережение, политика в сфере энергосбережения, регионы Украины.

Kolomytseva O. Theoretical basis for regional policy in the sphere of energy saving.

The article highlights the main problems of energy conservation in a region; forming regional policy in the sphere of energy saving is identified as the main element of overcoming said problems. The features of regional policy in the sphere of energy saving are determined; a system for its formation with the identification of main actors and means of implementation is proposed. The successful implementation of reforms initiated in Ukraine is possible through consistency and clarity of regional policy instruments, which will help to overcome the country's dependence on imported energy and increase energy efficiency in regions. It is concluded that further research should be directed at improving regional instruments in the field of energy efficiency, which should be created on the basis of the regulatory and legislative, organizational, scientific, technical, financial, economic and information mechanisms, and take into account their particular degree of maturity and the nature of the impact on regional economic system.

Keywords: energy saving, regional policy in the field of energy savings, Ukraine regions.

Постановка проблеми. Неефективне використання енергетичних ресурсів, залежність України від імпорту природного газу та складна ситуація в енергетичному секторі диктує необхідність переходу до енергозберігаючих технологій та докорінної модернізації обладнання, які потребують значних капітальних інвестицій та ефективного регулювання як на державному, так і на регіональному рівні. Тому, формування та вдосконалення політики ощадного використання енергетичних ресурсів набуває актуальності у теперішній час розвитку нашої держави, яка передбачає впровадження енергозберігаючих заходів, використання відновлювальних джерел енергії та узгодженості дій органів державного та регіонального самоврядування.

Аналіз останніх наукових досліджень. Посидання ринкових і державних механізмів регулювання енергозбереження висвітлено в працях українських та зарубіжних науковців. Посидання ринкових і державних механізмів регулювання енергозбереження присвячені роботи О.М.Суходолі [1], у наукових працях В.В.Микитенка [2] висвітлено дослідження критеріїв енергоефективності та розробки адаптивної енергетичної політики на засадах синергетичного підходу, Поповченко О. М. аналізує комплекс проблем, які пов'язані із

функціонуванням механізмів державного управління енергозбереженням в промисловому комплексі України [3], напрацювання в цьому напрямку Ковалка М.П. і Денісюка С.П. стосуються основних принципів політики у сфері енергозбереження [4; 5; 6]. Наукові праці вищезазначених вчених ґрунтуються на теоретичних засадах та присвячені впровадженню механізмів державного управління енергозбереженням. Проте незважаючи на актуальність досліджуваної проблеми, недостатньо досліджено управління енергозбереженням на регіональному рівні.

Мета роботи. Дослідити теоретичні основи формування регіональної політики у сфері енергозбереження.

Викладення основного матеріалу дослідження. Рівень розвитку енергетики впливає на стан економіки держави, вирішення економіко-соціальних проблем і якість життя населення. Протягом десятиліть людство дотримувалося концепції енергозбереження кількісного розвитку, однак умови для інтенсивного розвитку спонукають до переходу до енергозбереження сталого розвитку економіки. Нині розвиток країни, регіонів і окремих її галузей залежить від енергозбереження. Проблеми забезпечення енергоефективності та енергозбереження є актуальними особливо в Україні, яка володіє матеріально-технічною базою, проте має недостатній рівень первинних енергоресурсів, які необхідно імпортувати. Тому все більшої актуальності набуває потреба швидшого впровадження політики ощадного використання енергетичних ресурсів на всіх рівнях управління, що передбачає узгодженість дій органів державної влади та місцевого самоврядування щодо формування політики енергоефективності в усіх галузях національної та регіональної економіки.

Питанням енергозбереження активно займалися та цікавилися ще на початку 70-х років минулого століття, коли енергетична криза набула вищого ступеню свого розвитку. Різні країни, спочатку розвинуті, а потім і ті, що розвиваються, почали шукати шляхи заощадження енергоносіїв та заміни їх альтернативними джерелами енергії, раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР) та ресурсозбереження, проводити політику заощадження не тільки на державному рівні, а й на регіональному, та на рівні підприємств.

У останні десятиліття відбувається посилення регіоналізації багатьох аспектів життєдіяльності людини, коли в зону особливої уваги у рамках загальнонаціональної державної політики виділяються проблеми окремих регіонів. В дію вступають принципово нові інтелектуальні моделі управління стратегічним розвитком секторів економіки та комплексів регіонів України. Зважаючи на високу енергозалежність економіки регіонів та стратегічний розвиток енергетичного комплексу України, слід визнати, що сучасна стадія економічного розвитку актуалізує гостру необхідність раціонального використання паливно-енергетичних ресурсів, суворий облік і контроль за їх витратами, застосування сучасних енергозберігаючих технологій. Свідченням того, що енергозбереження на сьогодні є основним пріоритетом реалізації регіональної та державної політики в сучасних умовах, є встановлення стійкої макроекономічної залежності між обсягами виробництва, споживання енергоресурсів і реальним рівнем економічного розвитку суспільства. Відомо, що в промислово розвинених країнах збільшення валового національного (внутрішнього) продукту (без чого неможливе підвищення життєвого рівня населення), практично прямо пропорційно зростанню витрат енергії. Для досягнення найбільшої ефективності в реалізації ідей енергозбереження в господарському комплексі країни потрібне застосування комплексного і системного підходу.

Але існує ряд енергоекономічних проблем, які перешкоджають протіканню нормальної господарської діяльності в регіонах, а саме: недосконалість процесів організації та управління енергозабезпеченням регіонів; відсутність нормативно-правової бази та системи координації взаємодії у сфері енергозбереження; значна енергозалежність регіонів від імпортованих енергоносіїв; складність контролю за впровадженням енергозбереження на рівні країни; зношеність й технологічна відсталість об'єктів генерації електричної і теплової енергії, транспортних та розподільчих мереж електричної і теплової енергії та природного газу; значні втрати при виробництві, транспортуванні, розподілі й особливо при споживанні енергії; відсутність достатніх коштів для модернізації й розвитку енергетичних об'єктів та інфраструктури постачання в регіони енергетичних ресурсів, а також несприятливий для залучення інвестицій клімат у державі тощо.

Більшість енергетичних проблем, які виникають в регіонах - це енергетичні загальнонаціональні проблеми, тому вони повинні вирішуватись спільними зусиллями держави і регіонів. Це пов'язано з важливістю й значимістю енергозабезпечення економіки і населення всіх без виключення регіонів країни, наявністю потужних розгалужених мереж постачання енергії (єдиної енергетичної системи для постачання електроенергії, газотранспортної та нафтогазотранспортної системи та ін.). Участь держави необхідна також у зв'язку з недостатнім рівнем коштів, які залишаються у розпорядженні регіонів для вирішення проблем місцевої енергетики та енергетичної інфраструктури. Але існують і багато проблем, які можуть і повинні бути вирішені безпосередньо в регіонах [7].

Подолання енергоекономічних проблем можливо завдяки формуванню результативної регіональної політики у сфері енергозбереження. Слід погодитись з обґрунтованою дефініцією регіональної політики у сфері енергозбереження, яку надає Л.А. Голованова [8], за яким регіональна політика у сфері енергозбереження це особливий напрям державної політики з регулювання рівня використання енергетичних ресурсів і енергоефективності економіки регіонів в просторовому (регіональному) аспекті, проведення якої сприяє забезпеченню стійкого економічного зростання, підвищенню якості і рівня життя населення в результаті раціональної витрати енергетичних ресурсів і зниження тим самим забруднення природного середовища об'єктами енергетики. Енергозбереження ініціюється регіональними органами влади головним чином задля скорочення витратної і збільшення прибуткової частин регіонального і місцевих бюджетів. Скорочення витрат з бюджетів усіх рівнів з ціллю енергопостачання забезпечується завдяки впровадженню енергозберігаючих заходів у бюджетні організації та житлово-комунальну сферу, результатом чого є зменшення обсягу субсидій, які надаються населенню на сплату енергоресурсів. Зростання доходів бюджетів відбувається за рахунок збільшення прибутку і оподаткованої бази організацій сфери виробництва та послуг завдяки зниженню енергетичних витрат в результаті впровадження енергозберігаючих заходів і збільшення обсягів виробництва енергозберігаючих матеріалів, устаткування та техніки.

Можна зазначити, що регіональна економічна політика у сфері енергозбереження на відміну від державної політики, яка пов'язана зі створенням загального клімату в сфері енергозбереження, має бути спрямована на врегулювання інтересів різних її учасників, підтримку певних видів діяльності, що забезпечують заходи енергозбереження в регіоні та стимулювання пріоритетних проектів і програм. За таким критерієм практичне дослідження регіонального потенціалу енергозбереження буде потребувати мінімальних витрат, сприятиме задоволенню інтегральної вигоди в регіоні і підвищенню його конкурентоспроможності на міжнародних та міжрегіональних ринках.

В теперішній час глобалізації і здороження енергетичних ресурсів, в регіональних і муніципальних органах влади з'явився матеріальний інтерес до розвитку конкурентоздатних виробництв і технологій за допомогою впровадження енергозбереження. Через те що це призведе до поповнення регіонального і місцевих бюджетів. У кожного регіону з'явилась можливість проведення своєї політики досягнення цілей, які поставлені і вибрати пріоритети регіонального розвитку. Саме тому в даний час так гостро встала необхідність формування регіональної політики у сфері енергозбереження, визначення і вдосконалення інструментів її реалізації, а також внесення відповідних змін в структуру органів управління, що дозволить реалізувати основні цілі і завдання з врахуванням особливостей кожного регіону.

Неоднорідність країни за природно-кліматичними і географічними умовами, забезпеченості енергетичними ресурсами і ефективності їх використання, рівнем економічного розвитку, демографічною і екологічною ситуаціями. Це викликає своєрідні енергоекономічні проблеми, а також впливає на формування регіонального потенціалу енергозбереження і можливості його освоєння. Отже з вищезазначеного, можна виділити ключові принципи регіональної політики у сфері енергозбереження.

Перший – це принцип диференційованого підходу до формування і здійснення політики з енергозбереження на макро- і мезорівнях. Необхідність розгляду підходу пов'язана з особливостями економічних регіонів, діють в різних природно-кліматичних, економічних, соціальних, геополітичних і інших умовах. Кожен регіон є неоднорідною сукупністю районів, що розрізняються за територіальними і галузевими чинниками і умовами, а значить, проблемами і умовами енергозбереження. Розподілення різних чинників і умов, що впливають на енергозбереження в регіонах, означає, що невід'ємним способом вивчення обґрунтованої регіональної політики енергозбереження стає системний опис і діагностика енергоекономічних умов і проблем.

Регіональний економічний комплекс включає дві системи:

- 1) галузеву, в якій економічні агенти споживають енергетичні ресурси з різною ефективністю;
- 2) територіально-виробничу, енергоефективність яка визначається як конфігурація економіки і енергоефективності видів діяльності, так і просторовим розміщенням господарюючих суб'єктів, розселенням і енергоефективністю об'єктів забудови.

Кожну систему характеризує потенціал енергозбереження – галузевий (корпоративний) і територіальний (муніципальний), які доцільно структурувати за видами використаних енергоресурсів, муніципальних утвореннях, видах діяльності. Таким чином, **другим принципом** регіональної політики у сфері енергозбереження є необхідність поєднання галузевого і територіального підходів за для освоєння регіонального потенціалу енергозбереження і вирішення проблем з енергозбереження. Галузеві аспекти енергозбереження пов'язані, головним чином, з взаємодією ринкових механізмів. Економічні агенти, дотримуються правила оптимального господарювання в ринковій економіці, приймають самостійні рішення з приводу енергоспоживання і енергозберігаючої діяльності. Роль держави полягає в раціональному і цілеспрямованому регулюванні ринкових механізмів і створенні сприятливих умов для енергозберігаючого процесу у всіх сферах господарювання з врахуванням специфіки кожного з них. Необхідність вживання територіального підходу пояснюється тим, що до формування регіонального потенціалу енергозбереження можуть відноситись об'єкти містобудування. Тому енергозбереження в територіальному розрізі полягає у вживанні містобудівних методів енергоефективного розміщення об'єктів забудови в просторі, та в створенні будівель з ефективним використанням енергії і їх належної експлуатації. Дані напрями відповідають і галузевим цілям зниження енергетичних витрат у виробничих будівлях.

Перехід до інноваційного економічного зростання на основі впровадження нових потужностей в країні обумовлює необхідність формування регіональної політики у сфері енергозбереження, що враховує разом з галузевими і територіальні чинники енергозбереження. Для цього необхідно вдосконалити державні та регіональні механізми у сфері енергозбереження, які включають нормативно-законодавчі, організаційні (організація нових установ та фондів, робота яких спрямована на врегулювання та координування регіональної політики на рівні регіональних та місцевих органів влади), науково-технічні, фінансово-економічні (удосконалення цін і тарифів на енергетичні ресурси, режиму оподаткування, амортизаційного і митного режиму; пряма державна фінансова підтримка у вигляді субсидій, грантів і позик; заснування спеціальних фондів з енергозбереження та ін.) та інформаційні інструменти регулювання енергозбереження. В той же час важливо враховувати їх особливості, міру опрацьованості та характер впливу.

Одним із пріоритетних напрямів регіональної енергетичної політики є удосконалення системи управління і регулювання енергозабезпеченням регіонів як на державному, так і на регіональному рівні. Серед основних завдань можна визначити: створення ефективної нормативно-правової бази; запровадження стратегічного планування розвитку систем енергозабезпечення регіонів, їх адаптація до планів соціально-економічного розвитку; удосконалення системи регулювання діяльності природних монополій на ринку комунальних послуг; створення умов для фінансового забезпечення модернізації основних фондів енергетичних підприємств та їх розвитку, в тому числі формування та проведення ефективної цінової та тарифної політики; організація впровадження заходів енергозбереження, енергетичного обліку і енергоаудиту; встановлення і контроль за виконанням соціальних стандартів енергозабезпечення, включаючи безпеку постачання та екологічну безпеку.

Політика енергозбереження, яка проводиться в регіонах повинна враховувати досвід країни, що вирішують завдання з впровадження енергозберігаючих заходів та мають високі показники результатів енергоефективності. Енергоефективна політика країн-лідерів спрямована перш за все на стимулювання до заощадження енергії, примусові заходи до енергозбереження, просвітницькі програми у сфері енергозбереження (політика енергозбереження Норвегії, політика стимулювання та використання енергії з альтернативних джерел Німеччини, енергетичне консультування Швеції, просвітницька діяльність з питань енергозберігаючих технологій США та ін.). Слід визнати, що в контексті досліджуваної проблематики, державно-приватне партнерство виступає ефективним механізмом залучення приватних інвестицій у вирішення завдань енергетичної модернізації країни. Враховуючи потенціал цього інституту, можна констатувати, що подальший розвиток взаємовигідної співпраці держави, регіонів, приватного бізнесу може стати базою для підвищення енергоефективності використання ресурсів і сприятимуть підвищенню культури енергоспоживання у бік заощадження. Таким чином, розглянуті вище інструменти регіональної політики у сфері енергозбереження повинні бути точно спрямовані на кожну групу учасників енергозбереження. Завдяки узгодженості та чіткості спрямування можливо досягти підвищення рівня енергоефективності регіонів, скорочення імпорту енергоресурсів, визначення реальної потреби споживачів у послугах енергозабезпечення і на їх основі побудови оптимальних систем постачання енергії, покращення рівня життя населення та поліпшення екологічної ситуації в регіонах.

Висновки. Успішне здійснення впроваджуваних в Україні реформ в значній мірі залежить від збалансованого поєднання загальнодержавних інтересів з інтересами регіонів, що сприятиме створенню ефективних регулюючих механізмів соціо-еколого-економічного розвитку регіонів, створить можливості для визначення оптимальних обсягів та джерела покриття потреб регіонів у паливно-енергетичних ресурсах. Тому подальші дослідження повинні спрямовуватись на удосконалення регіональних інструментів у сфері енергозбереження, які повинні бути складені з нормативно-законодавчих, організаційних, науково-технічних, фінансово-економічних і інформаційних механізмів, та враховувати їх особливості, ступінь опрацьованості і характер впливу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Суходоля О. М. Енергоемність валового внутрішнього продукту: тенденції та чинники впливу [Електронний ресурс] / О. М. Суходоля. – режим доступу: <http://www.is.svitonline.com/sukhodolya/publicat/>.
2. Микитенко В. В. Енергоефективність промислового виробництва [Монографія] / В.В.Микитенко. – К. : Об'єдн. ін-т економіки, 2004. – 281 с.
3. Поповченко О. М. Механізми державного управління енергозбереженням у промисловому комплексі України електроенергетики : автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. наук з держ. упр. / О. М. Поповченко; Донецька державна академія управління Міністерства освіти і науки України. – Донецьк, 2003
4. Ковалко М. П. Енергозбереження – досвід, проблеми, перспективи. / М. П. Ковалко. – К., 1997. – 152 с.
5. Ковалко М. П. Проблеми енергозбереження в Україні / М. П. Ковалко, І. М. Карп //Екотехнології і ресурсосбереження в Україні. – 1995. - № 6. – С. 3-8.
6. Ковалко М. П. Енергозбереження – пріоритетний напрям державної політики України / М. П. Ковалко, С. П. Денисюк. – К., 1998. – 506 с.
7. Шевцов А.І. Регіональна енергетична політика. Основні проблеми і завдання / А.І. Шевцов, В.О. Бараннік, М.Г. Земляний, Т.В. Рязова // Аналітична доповідь. – Дніпропетровськ. – 2012. – 76 с.
8. Голованова Л. А. Управление энергосбережением при проектировании и строительстве зданий (на примере Хабаровского края) / Л. А. Голованова. – Хабаровск: Хабар. гос. техн. ун-т, 2000. – 205 с.